

## Myöhäiskeskiajan monarkkiset ritarikunnat

D'Arcy Jonathan Dacre Boulton, *The Knights of the Crown. The Monarchical Orders of Knighthood in Later Medieval Europe 1325–1520*. 2. p. Woodbridge 2000.

Hugh E. L. Collins, *The Order of the Garter 1348–1461. Chivalry and Politics in Late Medieval England*. Oxford 2000.

»Olin aikonut selvittää niin hyvin kuin osaan niiden ritarikuntien ja -seurojen alkuperää, joita suuret ruhtinaat ovat perustaneet antaen niille erilaiset tunnukset. Tarkoitin sellaisia kuin Ranskan Saint Michel, Englannin Sukkanauha, joka tunnetaan Pyhän Yrjön nimellä, ja Burgundin Kultainen Talja. Lisäksi aioin selvittää miten nämä arvot annetaan ja miten niitä saaneet ne menettävät, mistä ne ovat saaneet alkunsa, kuka ne on perustanut ja mitä tarkoitusta varten; tiedetäänhän näet että nämä ritarit saavat suurissa hoveissa osakseen erityistä kunnioitusta.» (Messer Federico kreivi Baldesar Castiglione teoksessa *Hovimies*. Suom. J. A. Hollo. Porvoo 1957, s. 235–236.)

Teoksessaan *The Knights of the Crown* D'Arcy Boulton on ryhtynyt edellä siteeratussa *Hovimiehen* katkelmassa mainittuun tehtävään. Rajatun jäsenmääränsä ja enemmän seremoniallisen luonteensa takia myöhäiskeskiajalla perustettuja maallisia ritarikuntia ei ole historiantutkimuksessa pidetty yhtä mielenkiintoisina kuin hengellisiä ritarikuntia. Ritariuden yleisesityksissä keskiajan maallisia ritarikuntia on yleisellä tasolla käsitelty esimerkiksi Maurice Keen teoksessaan *Chivalry*. J. Huizingan *Keskiajan syksy* -kirjan maallisia ritarikunnan käsittelevä luku oli pitkään tunnetuimpia yleisesityksiä aiheesta.

Boultonin teoksen on joka tapauksessa katsottu uudistaneen kokonaan kysymyksen myöhäiskeskiajan monarkkisista ritarikunnista ja joistain puutteistaan huolimatta sitä on luonnehdittu suureksi, hyödylliseksi ja vankaksi teokseksi. Sen tarjoamaa panosta on pidetty merkittävänä koko myöhäiskeskiajan aristokratian poliittiselle historialle ja kulttuurihistorialle. Teoksen ensimmäinen laitos ilmestyi 1987, mutta jo Boultonin väitöskirja Oxfordissa vuonna 1975 käsitteli samaa aihepiiriä. Vuoden 2000 uuteen laitokseen hän on lisännyt sata sivua täydentäviä liitteitä, lähinnä saksalaisia ritarikuntia koskevia uusia tutkimustuloksia, sekä parannetun version ritarikuntien luokittelujärjestelmästä.

Kaikista myöhäiskeskiajan erityyppisistä maallisista ritarikunnista Boulton on ottanut tarkastelunsa kohteeksi ne, jotka hän on määritellyt monarkkisiksi ritarikunniksi. Boulton korostaa kehittämänsä ritarikuntien luokittelujärjestelmää, joka kieltämättä auttaa jäsentämään ja hahmottamaan muuten ehkä hieman epäselväksi jäävää kokonaisuutta näistä luonteeltaan hyvin erilaisista ritarikunnista. Tutkimuksensa Boulton perustaa pitkälti vankalle alkuperäislähteiden käytölle. Hän analysoi tarkasti ritarikuntien sääntöjä käyden ne usein läpi kappale kappaleelta. Tätä työtä on edeltänyt luonnollisesti säilyneiden eri käsikirjoitusversioiden analysointi, rekonstruktio ja edition toimittaminen. Boulton kytkee kunkin käsittelemänsä ritarikunnan tiiviisti poliittiseen viitekehykseensä, mutta tarkastelee niitä myös hyvin yksityiskohtaisesti kuvaten ritarikuntien eri piirteitä kuten organisaatiota, virkailijoita, jäsenkuntaa, jäsenten velvollisuuksia ja privilegioita sekä tunteita ja asuja. Hän tarkastelee myös ritarikuntien seremoniallista luonnetta sekä uskonnollisia näkökulmia esimerkiksi ritarikuntien suojeluseriä, kappeleiden ja papiston kautta.

Erityisen positiivista Boultonin esityksessä on se, että hän tarkastelee ritarikuntia siinä mielessä oman aikansa perspektiivissään, että jokainen niistä nousee esille omassa kontekstissaan ja suhteellisen tasavertaisina. Ymmärrettävistä syistä pisimpään selviytyneet ritarikunnat ovat olleet ja ovat yhä laajemman mielenkiinnon kohteena kuin lyhytaikaisiksi ja vaikutukseltaan kohtalaisen paikallisiksi jääneet ritarikunnat. Luonnollinen syy on myös se, että elinvoimaisimmista ritarikunnista on säilynyt enemmän lähde-materiaalia kuin unohtui vaipuneista. Tämä vaikeus on myös osaltaan aiemmin dominoinut tutkimusta. Boulton onnistuu kuitenkin rekonstruoimaan eri ritarikuntien vaiheita ihailtavalla tarkkuudella, vaikka joutuukin paikoin myöntämään, että riittävien lähteiden puuttuessa on tyydyttävä spekulatiivisiin tulkintoihin.

Esityksensä Boulton aloittaa noin 1325 perustetusta Unkarin Pyhän Yrjön ritariveljeskunnasta, jonka hän katsoo olleen ensimmäinen yritys luoda monarkkinen ritarikunta. Suurin osa Boultonin tutkimista ritarikunnista perustettiin jotain tiettyä poliittista päämäärää varten, usein varmistamaan tai lujittamaan hallitsijan asemaa. Englannin Sukkanauhatarikunta muodostaa näistä merkittävän poikkeuksen; se perustettiin lähinnä Crécy'n suuren voiton muistoksi, ritariuden juhlistamiseksi ja ritarien palkitsemiseksi. Monarkkiset ritarikunnat saivat aluksi piirteitä ristiretkien aikana perustetuista hengellisistä ritarikunnista, mutta myös fiktiivisistä ritariromantiikan ilmiöistä kuten Pyöreän Pöydän ritarikunnasta. Näistä vaikutteisista huolimatta ne osoittautuivat erittäin käyttökelpoisiksi välineiksi politiikassa, etenkin kun niiden jäsenyyden ainoana välittömänä etuna oli usein kunnia.

Aluksi ero vanhempiin hengellisiin ritarikuntiin näkyi selvästi sekä monarkkisten ritarikuntien nimissä että niiden tunnuksissa. Kastilia-Leonin vuonna 1330 perustettu Nauharitarikunta käytti ensimmäisenä maallisena ritarikuntana latinan *ordo*-sanan johdannaisista nimissään. Sitä ennen se oli ollut yksinomaan hengellisten ritarikuntien käytössä, mutta kesti kuitenkin jonkin aikaa ennen kuin tämä käytäntö vakiintui. Mainittu ritarikunta aloitti niin ikään sittemmin yleiseksi tulleen tavan nimetä ritarikunta tunnuksensa eikä esimerkiksi suojeluspyhimyksensä tai pääpaikkansa mukaan. Vain harvat monarkkiset ritarikunnat käyttivät varsinaisena päättunnuksenaan ristiä, joka oli leimallisesti hengellisten ritarikuntien tunnus.

Boulton toteaa, että suurin osa tutkijoista, jotka ovat kirjoittaneet myöhäiskeskiajan maallisista ritarikunnista, ovat olleet ensisijaisesti niiden ritarikuntamerkeistä kiinnostuneita heraldikkoja tai numismaatikkoja. Boultonin kirja on kuvitettu ritarikuntamerkkien ja -tunnusten viivapiirroksilla, jotka ovat usein rekonstruktioita. Kuvitukselle annettu suurempi painoarvo, aina kun esimerkiksi kunnollisten värikuvien käyttö alkuperäislähteistä olisi ollut mahdollista, olisi tehnyt paremmin oikeutta tälle ritarikuntakulttuurin erittäin visuaalisellekin alueelle. Kuvituksen laajempi käyttö ja analysointi olisi voinut tehdä teoksesta myös positiivisesti poikkeutieteellisemmän.

Tutkimuksessaan Boulton kartoittaa onnistuneesti kokonaiskuvan monarkkisten ritarikuntien poliittisesta ja kulttuurisesta vaikutuksesta ja merkityksestä, mutta hän ei tee sitä kuitenkaan mielenkiintoisten, esimerkiksi ikonografisten yksityiskohtien kustannuksella, vaikkei hän niihin varsinaisesti keskitykään suhteellisen laajasta esittelystä huolimatta. Tällaisista detaljeista voi mainita, että Boultonin mukaan Kastilia-Leonin kuningas Juan I julisti vuonna 1390 käyttöön otettavaksi kaksi uutta deviisiä (*devisas*), joista toinen oli hänen hovihallintonsa herroille jaettava ruusu. Tämä lienee ollut ensimmäisiä kertoja, jolloin ruusu on esiintynyt kuninkaallisena palkitsemisvälineenä tai suosiosoitoksena. Sukkanauharitarikunnan tunnuksiin ruusu tuli 1400–1500-luvun vaihteessa, kun niihin lisättiin ruusuin koristeltu ketju. Ruusu, tai tarkemmin sanottuna heraldinen ruusu, sai kokea kuitenkin monia vaiheita ennen kuin se päätyi Akseli Gallen-Kallelan hahmotteleman »Suomen Ruusun Kunniakunnan» kautta Suomen Vapaudenristiin ja vuonna 1919 Suomen Valkoisen Ruusun ritarikunnan tunnukseksi ja myös suomalaisten upseerien arvomerkeksi.

Vaikka uudelle ajalle säilyneiden monarkkisten ritarikuntien yhteisöllinen luonne muuttuikin, Boulton katsoo kuitenkin niiden yhdeksi merkittäväksi ansioksi ritarikulttuurin säilyttämisen elävänä. Myös lakkautetut ritarikunnat tarjosivat ehtymättömästi esikuvia myöhemmille moderneille ansioritarikunnillekin, jotka pyrittiin usein esittämään ikään kuin joku vanha ja todella olemassa ollut ritarikunta olisi vain uudistettu. Mitä tulee ritarikulttuuriin yleensä, Boultonin huomio Ranskan suhteen on kiinnostava. Vaikka Ranska oli ritariromantiikan ja -kulttuurin johtava maa, Ranskassa ei yrityksistä huolimatta onnistuttu perustamaan sellaista pysyvää ritarikuntaa, joka olisi ollut vertailukelpoinen merkittävien ritarikuntien kanssa. Tällaisen ritarikunnan puutetta korvattiin pitkään merkien ja *livrée*-univormujen jaolla. Vuonna 1469 perustettu Pyhän Mikaelin ritarikunta ei sekään tarjonnut pitkää jatkuvuutta, vaikka säilyikin suureen vallankumoukseen saakka, koska sen menetettyä arvonsa perustettiin vuonna 1578 Pyhän Hengen ritarikunta Ranskan korkeimmaksi ritarikunnaksi.

Ritarikuntien arvo- ja vaikutusvalta – *prestige* – on määrittynyt paitsi niiden päämiesten tai valtion yleisen aseman, myös organisaation, jäsenkunnan ja pitkälti iän ja pysyvyyden perustella. Näillä kriteereillä keskeiseen asemaan nousivat Sukkanauharitarikunta ja sitä esikuvanaan käyttänyt Burgundin Kultaisen Taljan ritarikunta. Ne olivatkin Boultonin aikarajauksen päättyessä eli reformaation alkaessa Savoijin Ketjuritarikunnan (silloin jo viralliselta nimeltään Pyhän Marian Ilmestyksen ritarikunta) ja Ranskan Pyhän Mikaelin ritarikunnan ohella Euroopan ainoat monarkkiset ritarikunnat. Niiden on katsottu säilyneen pitkään osittain juuri sen takia, että niiden ainoiksi käytännöllisiksi toiminnoiksi muodostuivat lojaalin palveluksen palkitseminen ja kannustaminen.

Myös muutamat Suomen myöhäiskeskiajan hallitsijoista kuuluivat näihin merkittäviin ritarikuntiin. Kuningas Eerik XIII Pommerilainen, joka avioitui Englannin kuninkaan Henrik IV:n tyttären Filipan kanssa 1406, oli ensimmäinen Ruotsin ja siten myös Suomen hallitsija, joka valittiin Englannin Sukkanauharitarikunnan ritariksi. Seuraava oli Hannu I (Juhana II), josta tuli sukkanauharitari 1493. Sen jälkeen seuraavat Ruotsin kuninkaat sukkanauharitareina olivatkin vasta Kustaa II Aadolf ja Kaarle XI. Kultaisen Taljan ritarikunnan ritareita ovat olleet vuonna 1520 nimitetty, Kastilian kuningas Filip Kauniin tyttären Isabellan (Elisabetin) kanssa avioitunut unionikuningas Kristian II ja Itävallan arkkiherttua Kaarlen tyttären Annan kanssa avioitunut Sigismund III Vaasa. Ruotsin ensimmäisenä kotimaisena kuninkaana, joka on kantanut jonkun ritarikunnan kunniamerkkiä, on pidetty Kustaa Vaasaa. Ranskan kuningas Frans I nimitti Kustaa Vaasan Pyhän Mikaelin ritarikunnan ritariksi vuonna 1543 avun toivossa ollessaan sodassa keisaria vastaan. Kuninkaat Kristian I ja Hannu I olivat niin ikään Pyhän Mikaelin ritarikunnan jäseniä.

Käsitellessään lyhyesti Kristian I:n perustamaa Neitsyt Marian veljeskuntaa eli Tanskan Elefanttiritarikunnan edeltäjää Boulton toteaa, ettei sen varhaista historiaa ole juurikaan tutkittu. Nils G. Bartholdy käsittelee sen syntyhistoriaa artikkelissaan »Broderskab – selskab – ridderorden. Ordenerne ældste historie» teoksessa M. Bencard – T. Kaarsted (toim.) *Fra Korsridder til Ridderkors. Elefantordenens og*

*Dannebrogordenens historie* (Odense 1993). Boultonin laajasti kuvaamaa ritarikuntien syntyyn vaikuttanutta vaikutteiden verkostoa havainnollistaa sekin, että Bartholdy näkee Kristian I:n perustamassa ritarikunnassa brandengurgilaista inspiraatiota Siunatun Neitsyt Marian seurasta (Societas Beatae Mariae Virginis tai Gesellschaft unser Liben Frau zum Schwan), jota sittemmin on ryhdytty kutsumaan Joutsenen ritarikunnaksi. Kristian I:n puoliso oli Brandenburgin sukua. Joitain hyvin hajanaisia tietoja on säilynyt myös Eerik Pommerilaisen perustamasta ilmeisen lyhytaikaiseksi jääneestä *ordenista*. Sen inspiroijaksi on arveltu sekä Englannin Sukkanauharitarikuntaa että Unkarin kuninkaan, sittemmin keisari Sigismundin perustamaa Lohikäärmeen seuraa, jonka tunnukset Eerik oli saanut vastaanottaa. Boultonin mukaan kuningas Kristoffer III Baijerilainen kuului niin ikään tähän Lohikäärmeen seuraan, jota hän ei kuitenkaan pidä tiukasti ottaen varsinaisena ritarikuntana.

Englannin Sukkanauharitarikunnan 650-vuotisjuhlan kunniaksi julkaistiin Peter J. Begentin ja Hubert Chesshyren teos *The Most Noble Order of Garter 650 Years* (London 1999), joka keskittyy ritarikunnan perustamisvaiheen, asetusten sekä seremonioiden ja tunnusten selvittämiseen. Hugh E. L. Collinsin väitöskirja Oxfordissa 1996 ja sen pohjalta julkaistu teos on ensimmäinen tieteellinen tutkimus Sukkanauharitarikunnan poliittisesta roolista myöhäiskeskiajalla. Myös Boultonin tutkimuksen pisin luku käsittelee Sukkanauharitarikuntaa, ja Collinsin nojautuu ritarikunnan perustamisvaiheita esitellessään pitkälti tämän esitykseen. Boultonin tavoin hän nostaa myös esiin historioitsijoiden ritarikuntiin nimenomaan poliittisina instituutioina kiinnittämän huomion vastakohtana aiemmille antikvaarien tutkimuksille.

Collinsin näkökulma Sukkanauharitarikuntaan on lähes puhtaasti poliittinen sen jäsenkunnan tarkan analysoinnin kautta, mutta hän tuo myös selvästi esiin politiikan ja ritarillisten ideaalien maailman läheisen suhteen ajanjaksollaan. Collins tarkastelee miten Englannin kuninkaat Edvard III:sta Henrik VI:een käyttivät ritarikuntaa politiikkansa välineenä ja osana hovikulttuuria. Alkuaan Sukkanauharitarikunta oli puhtaasti sotilaallinen ja tarkoitettu satavuotisen sodan ja sen sotilaiden ihannoituihin. Kestävimmäksi tulkinaksi Sukkanauharitarikunnan tunnuksesta, sukkanauhasta, ja sen tunnuslauseesta »Honi soit qui mal y pense» (Häpeä sille joka tästä pahaa ajattelee) on osoittautunut, että Ranskan väreissä – sinisenä ja kultaisena – se oli tarkoitettu »uhmakkaaksi ja piikikkääksi vastaisuksi» niille jotka epäilivät kuningas Edvard III:n Ranskan valtaistuimelle nousemispyrkimysten oikeutusta. Sinänsä tämä Sukkanauharitarikunnan ideologinen tausta on kuvaava esimerkki siitä, miten kansallisia symboleja ja identiteettejä on tietoisesti luotu ja rakennettu jotain tiettyä tarkoitusta varten.

Alkuperäisenä ajatuksena oli, että Sukkanauharitarikunta muodostaisi eriarvoisten ritareiden veljellisen yhteenliittymän. Kyseessä ei kuitenkaan ollut pelkästään kansallinen hanke, vaan se oli alusta alkaen kansainvälinen ritarikunta. Myöhäiskeskiajan sodankäynnin kansainvälisyys havainnollistuu Collinsin esityksessä Sukkanauharitarikunnan muokalaisritareista. Heitä valittiin ritarikuntaan paitsi Englannin kruunun palveluksessa osoitettujen ansioiden, mutta myös sen takia että heidät nähtiin käyttökelpoisiksi kansainvälisten suhteiden hoidossa. Keskiajan eurooppalaisen ritariluokan yhtenäiskulttuuria kuvaa esimerkiksi sekin, että Collins mainitsee esimerkiksi nimeltä muutamia sukkanauharitareita, joilla oli sotakokemusta ritariretkitaisteluista Preussissa ja Liettuassa Saksalaisen ritarikunnan mukana.

Vaikka poliittinen pragmaattisuus valtaisin ajoittain alaa sukkanauharitarien valinnoissa, Collins katsoo, etteivät perinteiset ritarilliset ominaisuudet menettäneet merkittävyyttään hänen tutkimallaan ajanjaksoilla. Sukkanauharitarikunta muodosti eräänlaisen ritariuden ja politiikan symbioosin, jolla oli poikkeuksellinen kyky mukautua uusiin tilanteisiin. Sen diplomaattinen rooli kehittyi ennen kaikkea valittaessa ulkomaisia monarkkeja ritarikunnan jäseniksi. Ensimmäisiä suuria voittoja tällä alalla oli keisari Sigismundin valinta vuonna 1416. Kiitollinen Sigismund lahjoitti ritarikunnan papiston vaalittavaksi tämän ritarikunnan, ja yleensä kaikkien ritarien, suojeluspyhimyksen *par excellence*, Pyhän Yrjön sydämen. Aiemmin heillä oli jo osa Pyhän Yrjön käsivartta ja kaksi sormea.

Eerik Pommerilainen oli ensimmäisten Sukkanauharitarikuntaan valittujen ulkomaalaisten monarkkien joukossa. Tämä ei kuitenkaan ollut vielä niinkään diplomaattinen kuin dynastinen kysymys, koska Eerik oli kuningas Henrik IV:n vävy. Hän siis jatkoi vain perheenjäsenten palkitsemiskäytäntöä. Eerik valittiin ritarikunnan jäseneksi vuonna 1404, siis jo ennen avioitumistaan kuninkaan tyttären kanssa. Paitsi että nimitys oli selkeästi dynastinen ja sen ajoittaminen ennen avioliittoseremonioita oli hyvän tahdon ele, Collins arvelee nimityksen ajankohdan johtuneen kaupallisistakin tekijöistä. Englannin heikentyneistä suhteista Hansaan. Eerik ei kuitenkaan näytä osoittaneen erityisempää kiinnostusta ritarikuntaa kohtaan, sillä Collinsin mukaan Eerik ei ollut vielä vuoteen 1420 mennessä toimittanut toivomuksiaan nimitysprosessista. Nimittäminen ei Sukkanauharitarikunnan sääntöjen mukaan sinänsä tehnyt jäseneksi valitusta täysivaltaista ennen installaatiota. Lopulta lordi FitzHugh edusti Eerikiä tämän poissa ollessa installaatioseremoniassa vuonna 1422. Eerikin nimitysprosessi oli todellakin pitkä, sillä vasta vuonna 1425 Englannin valtionhallinto antoi valtuudet maksaa Eerikin installaatiomaksut, jotka olivat olleet maksamatta hänen valituksi tulemisestaan saakka.

Naisia ei Sukkanauharitarikunnan varsinaisiksi jäseniksi hyväksytty. Tiedetään kuitenkin, että korkearvoisia naisia osallistui ritarikunnan seremonioihin, ja että heitä palkittiin ritarikunnan viitalla. Kuningatar Filippa seurasi 1408 puolisoaan Eerik Pommerilaista vastaanottaessaan tämän ritarikunnan kunnianosoituksen. Kuninkaallisen perheen jäseniä, mutta myös ritarien tyttäriä ja leskiä käsittäneestä sisarinstituutiosta ei kuitenkaan tullut pitkäikäistä. Englantilaisten tietynlaista konservatismia kuvaa se, ettei Sukkanauharitarikunnan jäseneksi otettu virallisesti yhtään naista ennen 1900-lukua. Muutamia kuninkaallisia naisia nimettiin vuoden 1901 jälkeen ritarikunnan ylimääräisiksi jäseniksi, mutta vasta vuonna 1987 mahdollistui naisten nimittäminen ritarikunnan täysivaltaisiksi jäseniksi. Ensimmäinen Sukkanauharitarikunnan naisjäsen oli Norfolkkin herttuatar vuonna 1990; Margaret Thatcher sai saman kunnian viisi vuotta myöhemmin.

Sukkanauharitarikunnan projektioita ja mielikuvia selvittäessään Collins lähestyy jo kirjallisuustiedettä pohtiessaan sitä mahdollisuutta, että Sukkanauharitarikunta toimi Geoffrey Chaucerin inspiraationlähteenä, ja analysoidessaan Joanot Martorellin kuvausta ritarikunnasta *Tirant valkoisessa* (*Tirant lo Blanc*). Ritariilisen oppineisuuden ja heraldisen tieteen aseman nousua 1400-luvulla symboliikan käyttö ritarikunnassa lisääntyi osaltaan sen omasta historiastaan luoman mytologian vaikutuksesta. Painopiste alkoi siirtyä yhä enemmän rituaalisen koristeellisuuden suuntaan.

Samoin kuin myöhäiskeskiajan monarkkisilla ja ristiretkiajan hengellisillä ritarikunnilla ja niiden tunnuksilla on eroavaisuuksistaan huolimatta kuitenkin yhteneviä piirteitä, myös niiden toimiminen esikuvana myöhemmille moderneille ansioritarikunnille on huomionarvoinen jo siksi, että tämän taustan tunteminen auttaa ymmärtämään monia niille tyypillisiä piirteitä. Esimerkiksi monarkkisista ritarikunnista poiketen modernit ansioritarikunnat omaksuivat hengellisten ritarikuntien tarjoaman mallin mukaisen hierarkkisen organisaation.

Boulton tiivistää, että ritarikunnat ovat osoittautuneet menestyksekkäimmäksi välineeksi palkita valtiolle suoritettuja palveluksia ja kannustaa niihin. Boulton ja Collins ovat molemmat osoittaneet, että ritarikuntien tutkimuksella, yhtenä palkitsemisjärjestelmien muotona, on relevantti sijansa historiantutkimuksessa. Siitä huolimatta, että Boultonin ja Collinsin historiantutkimuksellinen ote aihepiiriin on ollut jonkinlaista vasta-reaktiota antikvaariselle kiinnostukselle aihetta kohtaan, ritarikuntalaitos tarjoaa poliittisen historian ja kultuurihistorian lisäksi hyvinkin hedelmällisiä mahdollisuuksia kokonaisvaltaiseen poikkitieteelliseen tarkasteluun niin taidehistorian kuin kirjallisuustieteen ja semiotiikankin suuntaan.

*Antti Matikkala*